

Actueel preken

Nico van der Voet, een van de cursusleiders van Areopagus, zette een aantal gedachten op een rij over actueel preken - aangevuld met enkele aanzetten tot (zelf)reflectie.

Om te beginnen, een krantenbericht:

OBDAM - Pastoor Paul Vlaar uit Obdam is ontheven van zijn priesterlijke taken. Bisschop Jozef Punt heeft de populaire Vlaar een bezinningsperiode opgelegd. Bisschop Punt van het bisdom Haarlem-Amsterdam heeft in een gesprek met Vlaar donderdag 15 juli 2010 hem met onmiddellijke ingang op een zijspoor gezet. Al eerder kreeg Vlaar kritiek op activiteiten om de kerk dichter bij de parochianen te brengen. Zijn 'Oranje-mis' van afgelopen zondag was de druppel. Hij vierde de heilige eucharistie in een oranje kazuiifel. Ook met teksten deed Vlaar volgens Punt geen 'recht aan de heiligheid van de communie'. 'De beelden hiervan hebben in binnen- en buitenland bij gelovigen verontwaardiging gewekt', aldus het bisdom. Vlaar wilde donderdagavond geen commentaar geven. Niet bekend is hoe lang de bezinningsperiode duurt. Het parochiebestuur was donderdagavond in crisisberaad bijeen.

De Obdammer Sint Victorkerk is twee jaar geleden uitverkoren tot mooiste kerk van Noord-Holland. Deze uitverkiezing was voor een belangrijk deel te danken aan allerlei acties die pastoor Vlaar voerde.

Sommige voorgangers doen hun best om zo actueel mogelijk te zijn in de invulling van de kerkdienst en de preek. Soms haalt het zelfs de pers, zoals uit dit bericht blijkt. Veel protestanten griezelen van een pastoor die de mis opdraagt in een oranje kazuiifel en die zich op een ander moment tot prins carnaval laat kiezen. Maar hij is erg populair in zijn gemeente. Dan is dat toch dienstig aan de evangelieverkondiging of toch niet?

Een ander krantenbericht (18-09-2012) meldt dat twee theologen van de PThU, Bert de Leede en Ciska Stark, onderzoek doen naar de inhoud van preken van 60 voorgangers, die hun 'beste' preek naar hen hadden opgestuurd. Ze melden dat veel preken over van alles en nog wat gaan, maar níét over de vragen waarmee mensen zitten. Over fundamentele morele dilemma's, bijvoorbeeld uit de gezondheidszorg, wordt gezwegen. Volgens hen zijn predikanten bang geworden om zware, maatschappelijke en ethische thema's aan de orde te stellen. Predikanten doen aan zelfrelativering van hun gezag. Ze willen vooral niet als zedenmeester te boek staan. Daardoor missen preken voor de hoorders relevantie.

Verschuivende positie

Het hier genoemde onderzoek sluit aan bij de verschuivende positie van predikanten. Een eeuw geleden hadden die veel meer gezag. Ze stonden midden in de dorps- of stadssamenleving. Ze hoorden bij de weinige academici. Ze bewogen zich in kringen met andere (politieke, literaire of anders maatschappelijk relevante) notabelen, ook buiten de kerk. Ze werden belangrijk gevonden of vonden zichzelf belangrijk. Hun mening deed ertoe, of die werd geaccepteerd of werd bestreden. Ze hielden op zondag stevige 'leerrekenen'. Na WOII begon het gezag van predikanten te tanen. Er kwamen veel meer andere academisch opgeleide mensen. Kerk en politiek werden steeds strikter gescheiden. Predikanten kwamen vrijwel alleen nog maar op kerkelijke vergaderingen. Mensen die op belangrijke posten in de samenleving stonden trokken zich terug uit de kerk (dus ook dat contact verdween). De nieuwe theologie bracht ook onzekerheden met zich mee. Dominees gingen zich steeds onzekerder voelen in hun rol van leraar, verkondiger, catecheet. Ze trokken zich terug in de rol van pastor, hulpverlener, kerkelijk vormingswerker. De herder loste als het ware de leraar af. Studenten theologie gaven steeds vaker als motivatie voor de studie op: 'Ik wil iets doen

met mensen'. Steeds minder vaak startten ze de opleiding met het besef dat zij van Godswege een boodschap te brengen hadden en dat God hen daarvoor riep. Predikanten zijn bescheiden ergens in het maatschappelijke middenveld terecht gekomen, leidinggevend aan een soort kerkelijk welzijnswerk. De manier waarop zij het Evangelie brengen sluit daarbij aan. 'Linkse' dominees die zich in de jaren '70 en '80 met politieke stokpaardjes bezighielden ('Geen kernwapens!') werden steeds meer als onruststokers gezien. Visie op grote maatschappelijke vraagstukken heeft een predikant nu niet meer. Hij (en intussen ook: zij) studeert daar doorgaans ook niet op. Hij heeft al zijn energie nodig voor zijn eigen gemeente. Het is intussen een vraag geworden hoe die gemeente nog enigszins relevant kan blijven of weer worden voor haar eigen leden en in de samenleving. Om dat te bereiken, moet wat in de kerk gebeurt en gesproken wordt, actueel zijn. Anders plaatst de kerk zichzelf buiten de tijd en de wereld waarin de mensen leven. En de voorgangers mogen nog steeds de moed hebben om bij-de-tijd en in-de-wereld te zijn, ook al is hun positie anders dan een eeuw geleden.

Actueel preken

Als wij op de preekstoel zeggen dat Christus Koning is, moet dat op een concrete manier de actuele werkelijkheid van de gemeente raken. Anders blijft de mooiste belijdenis een slag in de lucht. Actuele prediking laat de kracht van het Woord gelden in het heden en brengt daardoor de luisteraars in beweging. Marvin A. McMickle zegt dit zo (in *'Shaping the Claim'*, blz. 29): *'a preacher is focusing one clear, compelling, biblically centered and contextually relevant claim that sets some aspect of God's will and God's word before some specific segment of God's people'*.

- *Wat vind je van deze stelling: alle preken zijn per definitie actueel als de Heilige Geest werkt?*
- *Kan een gedrukte preek van vroeger of een preek van tien jaar geleden uit je eerste gemeente nog steeds actueel zijn?*

Welke actualiteit?

Actualiteit slaat op

- het wereldgebeuren, op wat in de media tot ons komt. Hoopvolle en vreselijke gebeurtenissen, ontwikkelingen in (wereld)politiek en samenleving, ontwikkelingen in de wetenschap.
- het dagelijks leven van de gemeenteleden in hun persoonlijke verbanden. Alle mensen kennen vreugde en verdriet in familie, gezin, werk. Bij dat dagelijks leven hoort dat mensen voor moeilijke persoonlijke (morele) keuzes kunnen komen te staan. Deze actualiteit kan nog weer toegespitst worden op doelgroepen (denk aan jongeren).
- het geestelijk leven van de gemeenteleden. Preken stimuleren geloofsgroei en gaan in op actuele belemmeringen en stimulansen daarvan.
- de ontwikkelingen binnen de eigen gemeente. Preken beogen ook de opbouw van deze gemeente in al haar facetten, sterke en zwakke punten, zegeningen en conflicten.

- *Op welke bovengenoemde elementen van de actualiteit spelen jouw preken in, op welke zelden of nooit? Leg uit waarom je die keuzes maakt. Wat zegt dat van jou als persoon?*
- *Heb je ooit aandacht geschonken in een preek aan Israel als het spannend was in het Midden Oosten? Aan politiek in een week van verkiezingen? Aan zinloos geweld na een bloedig incident? Aan het koningschap in de week van Koninginnedag of over bevrijding een*

week later? Aan de Islam? Aan inenten als het ministerie besluit meisjes te laten inenten tegen het HPV-virus? Heb je ooit palliatieve sedatie aan de orde gesteld in een preek? Waarom zou je deze onderwerpen (niet) thematiseren in jouw preken?

Verwachtingspatroon

Actuele preken gaan niet automatisch in op het verwachtingspatroon van mensen. De proclamatie dat Jezus Heer is, is ten diepste een kritische boodschap. In de actuele wereldsituatie of persoonlijke situatie moet Jezus Christus het voor het zeggen hebben. Dat komt mensen gelegen of ongelegen (2 Tim. 4:2). Actuele preken kunnen vertroostend maar ook ontmaskerend zijn. Ze nemen de werkelijkheid serieus en staan daar tegelijk soms haaks op. Dat kan tot een existentiële ergernis leiden, omdat dat gehoorzaamheid en een offer van mensen kan vragen. Actuele preken kunnen uitdagen tot bekering en breken met zonden. Dat vinden mensen niet altijd leuk. (De profeten hadden het daarom soms moeilijk, zie bijv. Jer. 20:7,8!) Zó actueel preken kan alleen maar als de prediker het Woord als uitgangspunt neemt en niet de mensen, ook al sluit hij / zij bij hun leefwereld aan.

• Zijn jouw preken (soms) heilzaam ergerniswekkend? Of zijn je preken, als ze actueel zijn, behááglijk actueel? Dan kietel je de mensen (2 Tim. 4:3) Strijk je mensen tegen de haren in als het Woord daartoe aanleiding geeft? Of aai je mensen vooral over hun bol? Waar heeft dat mee te maken? Reflecteer eens over jezelf!

Dialogo

Actuele preken waarin het Woord niet serieus wordt uitgelegd, verzanden in oppervlakkige prietpraat. Een preek is verticale communicatie: van God naar de mensen. Met gezag wordt het Woord gebracht. God spreekt, mensen zwijgen. Toch is dat maar de ene kant. Er is ook horizontale communicatie: via de prediker gaan mensen ook in gesprek met God. Daarom moet de prediker ook de mensen serieus nemen. Preken waarin de luisteraars niet serieus genomen worden, roepen niets op, geen geloof, geen herkenning, geen instemming, geen verzet. Ze zijn dus niet actueel. De prediker moet de mensen, 'dé mens' kennen. Hij / zij staat voor deze mensen, in deze (post)moderne tijd, op deze plaats, met deze leef- en denkwereld. Hij / zij kent het moderne levensgevoel. De prediker moet dus ook zichzelf kennen, want hij / zij is ook gewoon hoorder onder de hoorders. Als de prediker de mens(en) kent, ontstaat er een dubbele beweging in de preek. Het Woord komt naar de mensen toe, maar de mensen komen ook naar het Woord toe. Predikers brengen zo een dialoog tot stand tussen God en mensen. Beiden moeten dus spreken in de preek! In die dialoog kan wederzijdse liefde doorklinken, maar ook aanvechting en protest.

• Vind jij het nodig voor voorgangers dat zij om de mensen van deze tijd te kennen actief moderne filosofie, literatuur en films tot zich nemen? Waarom wel of niet?

Zoeken

Luisteraars serieus nemen is ook: de verscheidenheid onder de luisteraars serieus nemen. Een gemeente bestaat uit veel individuele mensen met allemaal eigen levensverhalen, opvattingen en positieve of negatieve geloofservaringen. In een postmoderne tijd kun je een gemeente niet aanspreken als een homogene groep die overal hetzelfde over denkt. Een prediker wordt actueel als hij/zij daar zo goed mogelijk rekening mee houdt. Preken hebben soms terecht iets zoekends en juist daardoor worden zoveel mogelijk mensen meegenomen. Als de prediker alleen maar stellingen verkondigt, in aansluiting bij een vermeende eenheid in de gemeente, verliest de preek veel van haar actualiteit. Een preek mag ook vragen benoemen en openlaten

en zó dicht bij mensen komen. Actueel preken is niet hetzelfde als op alle hedendaagse vragen een antwoord hebben.

Actueel of actualistisch

Er is verschil tussen actueel en actualistisch preken. Predikers kunnen op de actualiteit ingaan zonder actueel te zijn. Ze preken niet actueel (dat is kunst!) maar doen hun best om hun preek actueel te maken (dat is kitsch!). Dat heet dan actualistisch preken. Ze roepen van alles en nog wat, soms met grote woorden, maar er vindt geen ontmoeting plaats tussen het Woord en de hoorders. Ze gebruiken de actualiteit als aandachtstrekker en voegen allerlei actuele voorbeelden in de preek in, soms van het nieuws van de afgelopen 24 uur. ('Gemeente, kijk mij eens actueel zijn...') Of ze gebruiken de actualiteit om oordelen te kunnen uitspreken (bijvoorbeeld over de moderne tijd of over fundamentalisme of over politiek) maar mensen voelen zich niet aangesproken. De preek bevat verwijzingen naar de actualiteit maar is toch niet relevant voor de luisteraars.

- *Preek jij actueel of gebruik je actualiteit?*

Persoonlijk betrokken

Preken worden ook actueel door de persoonlijke betrokkenheid van de prediker. De prediker is meer dan een doorgeefluik van een boodschap. Hij / zij is er zelf bij betrokken. Hij / zij is geraakt door het Woord dat hij doorgeeft. En dat hoort de gemeente. Een prediker versterkt de geloofscommunicatie als hij zijn eigen vreugde, vertrouwen, aarzeling, twijfel of geschoktheid weet te verbinden met de tekst en de luisteraars. (En dat zonder met zichzelf te koop te lopen!) Zo ervaren luisteraars iets van de actualiteit van het gehoorde woord. Ze zien hoe actueel de boodschap is in het leven van de voorganger zelf. Zo worden luisteraars meer dan bij een saaie lezing over een Bijbelgedeelte, uitgedaagd om zelf ook met God in gesprek te gaan.

- *Durf je dat? Bevindelijk, existentieel, betrokken preken? Of voel je je veiliger als je zelf uit beeld blijft? Hoe komt dat?*

Taal en stem

Actueel preken heeft met inhoud te maken. Het heeft ook met taal te maken. De tale Kanaäns is in bepaalde kringen wel geliefd, maar niet actueel. Popie-jopie taal gaat echter de andere kant op en suggereert actualiteit. Theologische wetenschappelijke taal laat horen dat de prediker zijn vakgebied bijhoudt, maar komt niet dicht bij de mensen. Actuele preken worden gekenmerkt door het correcte en beschaafde taalgebruik van een gewoon gesprek. Actueel preken kan ook alleen maar met de eigen stem. De preker moet hoorbaar zichzelf zijn om als luisteraar contact te kunnen maken. Een preektoon (al dan niet vanuit een reformatorische traditie; het kan ook verkeerd stemgebruik van een preker zijn) maakt de preek tot een toneelspel. Daarbij zijn luisteraars alleen maar toeschouwer.

- *Zijn voor actueel preken ook de vormen en middelen van vandaag nodig (beamer, ppp inclusief filmfragmenten, discussiegroepjes in de dienst, voorwerpen ter illustratie van de preek, een podium in plaats van een preekstoel en dergelijke.*

- *Maken woordspelletjes of woorddoordenkertjes een preek actueel, misschien wel vooral voor de jeugd? Enige ooit gebruikte preekthema's: (op kerstavond:) 'Lucas 2 of Lucas Bols'. Op een WK-voetbal zondag: 'Baäl of bal?' Een preek over bidden, vanuit Dan. 6:11 over de vraag: 'Voor welke windows brengen jullie je tijd door?'*

Hier en nu

Actueel preken kun je ook omschrijven met 'gelijktijdig' preken. Het Woord van God van vroeger klinkt gelijktijdig aan ons, in het hier en nu, om 10.00 uur 's morgens in Kockengen (of elders). Wat dat betreft zijn de woorden die de predikant heeft opgeschreven in de studeerkamer en op de zondag erna voorleest, al niet meer actueel. Het Woord klinkt écht hier en nu, al is de voorbereiding van de preek thuis gebeurd. De prediker is daarbij een bemiddelaar om die gelijktijdigheid tot stand te brengen. Hij/zij is immers op de hoogte van wat er in het Woord staat en van wat zich in het hier en nu van de luisteraars afspeelt. Gelijktijdigheid vindt plaats in de diepe gedachten in de preek, maar ook in de eenvoudige voorbeelden. Zo is het met de zondagse preek in de gemeente. Zo is het op andere plaatsen. Als je op een camping preekt klinkt de boodschap gelijktijdig aan het hier en nu van campinggasten. Zelfs de voorbeelden zijn erop afgestemd. In een verpleeghuis is dat ook zo. Het Woord van God wil ook gelijktijdig worden aan mensen die scheef in een rolstoel hangen.

Nico van der Voet (nicovandervoet@solcon.nl)